

1. Reis Católicos e Estado moderno (1474–1516)

Política xeral

- **Acceso ao trono e unión dinástica:**
 - **Matrimonio de Isabel e Fernando (1469):** Unión dinástica, non institucional. Cada Coroa mantén as súas propias leis, institucións, fronteiras e aduanas.
 - **Isabel I de Castela (1474–1504):** Proclamada raíña en Segovia (1474). Defende o seu dereito fronte á súa sobriña **Xoana a Beltranexa** (apoiada por Portugal).
 - **Fernando II de Aragón (1479–1516):** Herda a Coroa de Aragón á morte do seu pai Xoán II (1479). Convértese en rei consorte de Castela.
 - **Guerra de Sucesión de Castela (1474–1479):** Castela (apoiada por Aragón) vs. Portugal (apoiado por Francia e partidarios de Xoana). Remata co **Tratado de Alcaçovas (1479):** Portugal recoñece a Isabel como raíña e renuncia ao trono castelán; España recoñece a hexemonía portuguesa no Atlántico (agás Canarias).
 - **Lema e símbolos:** Tanto monta (referido ao xugo de Fernando e ás frechas de Isabel). Escudo único cos símbolos de Castela, León, Aragón, Sicilia e Granada.
 - **Sucesión:** O testamento de Isabel (1504) establece que a súa filla **Xoana (a Tola)** herda a Coroa de Castela, pero se non pode reinar (pola súa demencia), Fernando será rexente. Á morte de Fernando (1516), herda o seu neto **Carlos I** (fillo de Xoana e Filipe o Famoso).
- **Monarquía autoritaria:**
 - **Control da nobreza:**
 - **Confiscación de rendas e terras** a nobres rebeldes (ex. Marquesado de Vilena, condado de Medina Sidonia).
 - **Incorporación á Coroa de señoríos vacantes.**
 - **Santa Irmandade (1476):** Milicia armada financiada polas cidades (2.000 efectivos, orzamento de 2 millóns de maravedís anuais) para perseguir delitos no campo, acabar co bandoleirismo e impoñer a autoridade real.
 - **Viaxes reais:** Isabel e Fernando percorren Estremadura, Andalucía e Galicia para afianzar o seu poder.
 - **Control da Igrexa:**
 - Nomeamento de bispos e abades por parte dos reis.
 - Reforma dos mosteiros (colaboración do **cardeal Cisneros**).
 - Apropriación dunha parte das rendas eclesiásticas.
 - **Mestrados das Ordes Militares:** Fernando asume a administración das ordes de **Santiago, Calatrava e Alcántara** (incorporación dos seus mestrados á Coroa), controlando así os seus inmensos recursos territoriais e económicos.
- **Reorganización administrativa:**
 - **Santa Irmandade (1477):** (xa citada) - milicia real para manter a orde pública.
 - **Correxedores (1480):** Xuíces reais nomeados polo monarca que substituíron os rexedores nos concellos de Castela. Encargados da orde pública, de impartir xustiza e de supervisar a vida municipal. Afianzan o poder real fronte ás oligarquías locais.
 - **Consello Real de Castela (1480):** Principal órgano asesor e de goberno. Formado por **letrados** (universitarios) en lugar de nobres. Centraliza a administración.
 - **Consellos específicos:**

- **Consello da Inquisición (1483).**
- **Consello das Ordes Militares (1489).**
- **Consello de Aragón (1494):** Para os asuntos da Coroa de Aragón (respectando as súas leis e institucións).
- **Secretarios reais:** Intermediarios entre os reis e os concellos; centralizan a correspondencia e as decisións. Antecedentes dos futuros ministros.
- **Contadurías de Facenda:** Reorganización do sistema de cobro de impostos, con contas separadas entre Castela e Aragón.
- **Vicerreis:** Nomeados nos territorios da Coroa de Aragón e en Navarra para respectar as súas institucións propias.
- **Chancillerías e Audiencias:** Tribunais superiores de xustiza. **Chancillería de Valladolid (1489)** e **Chancillería de Granada (1505).** **Real Audiencia de Galicia (1480).**
- **Exército profesional:** Substitución das mesnadas feudais polos **terzos** (tropas mercenarias pagadas pola Coroa). Nacemento do exército permanente.
- **Cortes:** Mantiveron as súas funcións básicas (aprobar impostos e leis), pero foron convocadas con menos frecuencia e o seu poder foi limitado.
- **Unidade relixiosa e territorial:**
 - **Conquista de Granada (1482-1492):**
 - Guerra de dez anos contra o reino nazarí. Aproveitamento das disputas familiares (Muley Hacén vs. Boabdil).
 - **Capitulación de Granada (2 de xaneiro de 1492):** Boabdil entrega as chaves da cidade. Integración do reino nazarí na Coroa de Castela. Inicialmente respectouse a liberdade relixiosa e os bens dos musulmáns.
 - **Inquisición (Tribunal do Santo Oficio):**
 - **Bula papal (1478):** Autoriza a creación do tribunal.
 - **Nomeamento de Tomás de Torquemada como primeiro Inquisidor Xeral (1483).**
 - Única institución con xurisdición en ambas Coroas.
 - **Obxectivo:** vixiar aos **conversos** (xudeus convertidos ao cristianismo) sospeitosos de **xudaizar** (practicar en segredo a relixión xudía).
 - **Procedemento:** secreto, sen garantías, tortura admitida. Sentenzas inapelables. **Autos de fe** públicos.
 - Entre 1480 e 1485 foron procesados **2.000 xudaizantes** (uns 2.000 queimados ata 1490, segundo Hernando del Pulgar).
 - **Expulsión dos xudeus (1492):**
 - **Edicto de Granada (31 de marzo de 1492):** Ordena a todos os xudeus que non se bauticen a abandonar os reinos de Castela e Aragón antes do 31 de xullo.
 - Cifras: entre 100.000 e 200.000 **xudeus expulsados**; uns 150.000 optaron polo bautismo (**conversos** ou **cristiáns novos**).
 - Consecuencias: perda de artesáns, comerciantes, médicos e financeiros. Aparición do concepto de **limpeza de sangue** (non ter antepasados xudeus ou musulmáns).
 - **Conversión forzosa dos musulmáns:**

- **Mudéxares de Granada (1502):** Obrigados a bautizarse (pasan a ser **mouriscos**). En Aragón (1526) e Valencia (1526) tamén.
- **Rebelión das Alpuxarras (1500-1502):** Reprimida, acelera a conversión forzosa.
- **Expansión territorial:**
 - **Canarias (1478-1496):** Conquista das illas de Gran Canaria (1483), La Palma (1493) e Tenerife (1496). Incorporación á Coroa de Castela.
 - **Rosellón e Cerdeña (1493):** Devolvidos por Francia (tratado de Barcelona).
 - **Nápoles (1503-1505):** Incorporación definitiva á Coroa de Aragón. Campañas de **Gonzalo Fernández de Córdoba (o Gran Capitán)**.
 - **Prazas norteafricanas:** Melilla (1497), Mers el-Kebir (1505), Orán (1509), Bugía (1510), Trípoli (1510) – loita contra a piratería berberisca.
 - **Navarra (1512-1515):** Incorporación á Coroa de Castela (mantendo os seus privilexios forais e institucións). Fernando o Católico aproveita o enfrontamento entre Francia e a familia real navarra (Albret).
- **Relacións exteriores:**
 - **Paz con Francia:** Tratados de Nájera (1479) e Barcelona (1481).
 - **Tratados con Inglaterra:** Tratado de Medina del Campo (1489) – alianza matrimonial e comercial.
 - **Capitulacións de Santa Fe (1492):** Acordo con Cristovo Colón (nomeamento como almirante, vicerrei e gobernador das terras descubertas, décima parte das riquezas).
 - **Tratado de Tordesillas (1494):** Reparto do mundo non cristián entre Castela e Portugal (meridiano a 370 leguas ao oeste de Cabo Verde).

Economía xeral

- **Base feudal agraria:**
 - **Señoríos eclesiásticos e nobres** ocupan 2/3 do solo cultivable en Castela.
 - **Tributos:** foros, rendas enfitéuticas, décimos e primicias para a Igrexa.
 - **Poboación:** Castela tiña entre 5 e 6 millóns de habitantes a finais do século XV.
- **Protoacumulación mercantil:**
 - **Feiras de Villalar (Valladolid-Medina del Campo):** Conexión do comercio da la (Mesta) con Flandres.
 - **Monopolio de panos:** Burgos como centro exportador a Flandres.
 - **Canarias:** Cultivo de cana de azucre e viños para a exportación.
 - **Casa da Contratación de Sevilla (1503):** Monopolio do comercio con América. Rexístrase o paso de 2.000 **navíos por decenio**.
 - **Ouro africano:** Entrada de 4 **toneladas anuais** procedentes das factorías do golfo de Guinea.
- **Descubrimento de América:**
 - **Capitulacións de Santa Fe (1492):** Colón obtén o título de almirante, vicerrei e gobernador, e o 10% das riquezas.

- **Primeira viaxe (3 de agosto de 1492 – 15 de marzo de 1493):** 3 carabelas (a Santa María, a Pinta e a Niña), 90 homes. Descubrimento de San Salvador (12 de outubro), Cuba e A Española (Haití).
- **Requirimiento (1514):** Documento xurídico que pretendía xustificar a conquista de América (requirimento aos indíxenas para que aceptasen a autoridade do Papa e do rei de Castela).

Sociedade xeral

- **Estrutura estamental:**
 - **Nobreza (fidalgos):** 5-10% da poboación. Exencións fiscais, reserva de cargos públicos, xurisdición señorial.
 - **Clero:** Alto clero (bispos, abades) e baixo clero (párrocos, monxes). Perciben primicias e décimos.
 - **Estado chan (pecheros):** 85% da poboación. Campesiños (propietarios, arrendatarios, xornaleiros), artesáns, comerciantes. Pagan impostos.
- **Minorías relixiosas:**
 - **Mudéxares:** Musulmáns en territorios cristiáns. Tras a conversión forzosa (1502 en Castela, 1526 en Aragón) pasan a ser **mouriscos**.
 - **Conversos (marranos):** Xudeus bautizados. Moitos ocupan posicións destacadas na banca, a administración e a medicina. Sofren a vixilancia da Inquisición.
- **Demografía:**
 - **Poboación total:** 6-7 millóns en España a finais do século XV.
 - **Crise de mortalidade:** Peste de 1489-1491 (redución do 10% da poboación).
- **Mentalidades:**
 - **Mesianismo:** Fin da Reconquista (1492) como unha misión divina. Colón fala de “príncipe universal”.
 - **Limpeza de sangue:** Valoración social de non ter antepasados xudeus ou musulmáns. Exixíase para acceder a cargos públicos, ordes relixiosas e universidades (ex. Universidade de Salamanca, 1502).

Galiza no contexto

- **Político:**
 - **Periferia feudal dependente de Castela:** Galicia mantívose como un reino sen rei efectivo, integrado na Coroa de Castela.
 - **Nobreza galega:** Familias poderosas (Sarmiento, Trastámara, Andrade, Soutomaior) manteñen **señoríos xurisdicionais** (xustiza, nomeamento de autoridades, cobro de taxas). **Montes comunais** en man morta.
 - **Resistencia local:** Orde de Alcántara (con presenza en Galicia) oponse inicialmente ás reformas.
 - **Dominación dos Reis Católicos:**
 - **Creación do cargo de Gobernador (1475) e da Real Audiencia de Galicia (1480):** Tribunal superior con facultades administrativas e de goberno (defensa, orde pública, levas, aloxamento de tropas). Sede fixada na Coruña (1578).

- **Derrubamento de fortalezas** (máis de 20) que servían de refuxio aos señores feudais (moitas reconstruídas tras a revolta irmandiña).
- **Execución de Pedro Pardo de Cela (1483)**: Mariscal de Mondoñedo, símbolo da resistencia nobiliaria. A súa figura foi mitificada polo romanticismo e o galeguismo.
- **Visita real (1486)**: Isabel e Fernando percorren Galicia. Supresión das encomendas nobres sobre mosteiros, obriga dos nobres a acompañalos á Corte ou á guerra de Granada, confirmación de privilexios dos lugares de reguengo.
- **Renovación dos mosteiros**: Eliminación da autonomía, substitución dos cadros directivos por relixiosos casteláns.
- **Cortes de Santiago**: Participación marxinal (só 2 procuradores). Perda do voto en Cortes (recupérase en 1622 a cambio de diñeiro).
- **Económico**:
 - **Agricultura minifundista**: Cultivo de centeo, castañas, patacas (posterior). Policultivo de subsistencia.
 - **Feiras atlánticas**: Ribadavia (viño do Ribeiro, sal) e Betanzos (tecidos, pescado).
 - **Pesca de bacallau**: Mariñeiros galegos pioneiros en Terra Nova (aínda que a explotación masiva é posterior).
 - **Impacto da expulsión dos xudeus**: As **xuderías** da Coruña, Santiago, Pontevedra e Noia desaparecen. Perda de prestamistas e comerciantes.
- **Social**:
 - **Sociedade rural atrasada**: Labradores medianos (60% propietarios, 40% foreiros - arrendatarios de longa duración).
 - **Nobreza guerreira**: Familias como os Pimentel e Moscoso manteñen **bandos** (enfrentamentos armados) polo control do territorio.
 - **Emigración temperá a Indias**: Fidalgos galegos (especialmente ourensáns) participan nas expedicións de conquista e descubrimento.
- **Cultural**:
 - **Universidade de Santiago (1495)**: Fundada polo arcebispo Alonso III de Fonseca. **Antonio de Nebrija** foi o primeiro reitor (humanismo galego-latino).
 - **Retablos composteláns**: O **Mestre Francisco** (autor do retablo da catedral de Santiago) e outros artistas do gótico final.
 - **Peregrinación Xacobeá**: O **Códice Calixtino** (século XII) é a obra literaria máis importante. No século XV, as peregrinacións mantéñense, aínda que con menos intensidade que na Idade Media.

Cultura xeral (Humanismo e Renacemento)

- **Humanismo español**:
 - **Características**: Interese pola antigüidade clásica, sentido crítico, valoración das linguas propias, pero sen ruptura total coa tradición medieval debido á Inquisición.
 - **Humanistas destacados**: **Juan Luis Vives** (filósofo e pedagogo) e **Miguel Servet** (médico e teólogo, condenado en Xenebra pola súa teoría da circulación pulmonar do sangue).
- **Renacemento artístico**:

- **Arquitectura: Mosteiro de San Lourenzo do Escorial** (Juan de Herrera, reinado de Filipe II, pero iniciado a mediados do século XVI). Durante os Reis Católicos: estilo **Isabelino** ou **gótico flamíxero** (ex. San Juan de los Reyes en Toledo).
- **Escultura: Alonso Berruguete** (aínda que a súa obra principal é do século XVI).
- **Pintura: Luis de Morales** (o Divino) – pintura relixiosa. **El Greco** (aínda que chega a España a finais do século XVI).
- **Literatura:**
 - **Gramática de Nebrija (1492):** Primeira gramática dunha lingua romance.
 - **Teatro:** A Celestina (atribuída a Fernando de Rojas, 1499) – transición entre a Idade Media e o Renacemento.
 - **Poesía: Garcilaso de la Vega** (influencia italiana, pero posterior).
- **Música: Tomás Luis de Victoria** (aínda que nace en 1548, o seu estilo é posterior). **Antonio de Cabezón** (música para tecla, século XVI).